

Mödrar till oäkta barn födda 1850 - 1870 i Trehörna socken

Universitetet i Linköping

Samhällsvetenskapliga institutionen

Historia 2, vt 1993

av Helena Malmqvist

Handledare: Kalle Bäck

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid
I INLEDNING	1
1:1 Syfte och frågeställningar	2
1:2 Tidigare forskning	3
1:3 Hypoteser	6
1:4 Källor, metod och avgränsningar	6
1:5 Trehörna socken	8
II ANDEL OÄKTA BARN	10
III SOCIAL TILLHÖRIGHET	12
3:1 Den ogifta moderns sociala ursprung - faderns titel	12
3:2 Den ogifta moderns titel	13
IV MÖDRARNA TILL DE OÄKTA BARNEN	15
4:1 Föräktenskapliga förbindelser	15
4:2 Första året	17
4:3 Äktenskap	20
4:4 Mödrar till oäkta barn som förblir ogifta	23
4:5 Geografisk rörlighet	24
V SAMMANFATTNING OCH HYPOTESPRÖVNING	25
VI NOTER	28
VII KÄLL OCH LITTERATURFÖRTECKNING	31
BILAGA 1	33
BILAGA 2	34
BILAGA 3	35

I INLEDNING

"Prästen går från altaret till dopfunten. Han ser ut över församlingen, ser att kyrkan fortfarande är nästan fullsatt. --- Dopakten kan börja. Först vänder sig prästen till faddrarna och frågar vem barnet tillhör. Det är dödstyst i kyrkan. Klockaren svarar:
Moder är Gustafva Charlotta Nilsdotter från Trehörna säteri. Fader är okänd." (1)

På kyrkbacken fortsätter samtalet bland trehörnaborna.

"-Fader okänd och prästen teg.
-På sätt och vis stod han och ljög för hela församlingen.
-Tänk om han istället rättat till Blomqvist och sagt: Jag, Carl Olof Behm, är barnets fader! Då hade han vuxit i aktning här i Trehörna, nu trampade han på en av de våra.---
-Vad händer nu med Gustafva - och pastor Behm?
-Ja, Gustafva är ju ingen fattig flicka precis som kommit i olycka, så hon klarar sig nog." (2)

Ovanstående citat skildrar en av de ogifta mödrarnas situation som ingår i min undersökning. Det är bl.a. detta som min undersökning kommer att handla om. Hur Gustafva och hennes medsystrar behandlades av trehörnaborna på kyrkbacken och i stugorna. Tog de hand om "de sina" eller stötte de ut dem? Den och flera andra frågor ska jag försöka besvara på följande sidor.

1:1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Syftet med uppsatsen är att:

* undersöka hur stor andel av de födda barnen i Trehörna socken som var oäkta under perioden 1850 - 1870 och jämföra det med siffror för hela riket.

* se vilken social grupp de ogifta mödrarna tillhörde

* undersöka om de ogifta mödrarna accepterades eller stöttes ut av samhället i Trehörna socken under perioden 1850 -1880.

Undersökningens resultat kommer att prövas mot tre hypoteser, vilka redovisas senare. För att uppfylla syftet behöver nedanstående frågor besvaras. Under varje frågeställning döljer sig givetvis fler delfrågor. Dessa kommer att presenteras senare i texten.

- Hur många oäkta barn föddes i Trehörna socken under perioden 1850 - 1870 ?
- Vilken var den ogifta moderns sociala tillhörighet utifrån faderns titel och yrke?
- Vilken social tillhörighet hade den ogifta modern vid det oäkta barnets födelse?
- Var de ogifta mödrarna unika med sina föräktenskapliga förbindelser eller var det vanligt förekommande?
- Behövde den ogifta modern lämna sin eventuella tjänst när hon födde det oäkta barnet?
- Kunde de ogifta mödrarna ha barnet hos sig eller lämnades det bort?
- Hur klarade sig mödrarna vars barn dog under det första året?
- Kan man bland de ogifta mödrarna urskilja ett särskilt mönster för vigselåldern eller sammanfaller mönstret med de övriga brudarnas?
- Hur många av de ogifta mödrarna gifte sig?
- Vilka social tillhörighet hade männen som de gifte sig med?
- Hur var den geografiska rörligheten?

1:2 TIDIGARE FOSKNING

Ämnet ogifta mödrar har varit föremål för en hel del forskning. Ogifta mödrar i Trehörna socken har tidigare behandlats av Birgitta Plymoth i B - uppsatsen "Går det an?". Plymoth har koncentrerat sig på perioden 1810 - 29 och främst undersökt sambandet ogifta mödrar - proletarisering. (3) Jag kommer, där jag anser det lämpligt, att göra jämförelser med uppsatsen.

Ytterligare en som har studerat ogifta mödrar är Sigrid Håkansson. Hon har i sin D - uppsats, "67 "oäkta" barn och deras mödrar", främst koncentrerat sig på de oäkta barnen. (4) Jag har även i uppsatsen använt mig av David Gaunts bok "Familjeliv i Norden". Den ger en bra översikt över familjens historia från medeltid in i nutid. (5)

För att sätta in min forskning i ett större sammanhang har jag använt mig av hypoteser från författarna Frykman och Ohlander. Detta är fruktbart eftersom de skiljer sig i uppfattningen om hur den ogifta modern behandlades.

Frykman

Framställningen om Frykman baserar jag delvis på "sexual intercourse and social norms", där han bl.a. redogör för regionala variationer av andelen oäkta barn och delvis på "Horan i bondesamhället". I den senare ges en beskrivning över det samhälle som den ogifta modern mötte.

De första statistiska uppgifterna angående andelen oäkta barn i Sverige finner man på 1750-talet, då 2,5 % av barnen var utomäktenskapliga. Det skedde under 1800 -talet en ökning av andelen födda utom äktenskapet från 5 % vid 1800 -talets början till 10 % i slutet av 1800 -talet.(6)

Frykman påpekar dock att de regionala variationerna var stora. Hög andel oäkta barn hade Mälardalen, Skåne, östergötland och under andra hälften av 1800 -talet även stora delar av Norrland. Exempel på områden med låg andel oäkta barn var Småland, Halland, Bohuslän och Västergötland.(7) (se bilaga nr. 2) Sundberg har gjort en liknande indelning av Sverige i nord-, öst- och västsverige. Även här kännetecknades öst av högre grad av utomäktenskapliga födselar än väst.(8)

Frykman använder termen "hora" i stället för ogift mor. Detta anser jag kan ge en mörk och nedsättande bild. Frykman menar dock att "...namnet hora förtjänade kvinnorna inte genom prostitution utan därav att de fött ett barn utom äktenskapet, eller misstänktes för att ha förbindelser med en gift man."(9)

Det ligger alltså en vidare definition i ordet hora. Vem var då horan, enligt Frykman? I jordbruksbygderna tillhörde horan bottenskiktet. De var ofta döttrar till inhysingar, backstugebor eller pigor. (10)

Frykman ger en mörk bild av det samhälle som den ogifta modern mötte. Enligt Frykman var det kyrkan som hårdast fördömde de drabbade kvinnorna. (11) Kyrkan särbehandlade även de ogifta mödrarna genom att de exempelvis fick ta nattvarden enskilt och ej i gemenskap med de "ärbara" kvinnorna. Ett oäkta barn döptes ofta vid en annan tidpunkt och plats än de äkta barnen. (12)

Kvinnorna, som i de flesta fall var pigor, fick ofta lämna sin tjänst när de fick ett oäkta barn och fick därefter bara tillfälliga arbeten. (13) Frykmans syn på behandlingen av den ogifta modern i bondesamhället är att "...rätt plats för henne var där hon varken syntes eller märktes." (14)

Ohlander

Ohlander menar, liksom Frykman, att den ogifta modern främst tillhörde den tjänande, egendomslösa klassen. (15) Hon anser även att ökningen av oäkta födslar, som var som störst 1790 - 1825, hade sin orsak i den stora tillväxten av andelen obesuttna från mitten av 1700-talet och framåt. Detta resonemang grundar hon på äktenskapets olika betydelse för bönder och obesuttna. (16)

För bönderna hade äktenskapet en ekonomisk betydelse, där hänsyn till jordegendom och arv togs. Bland de obesuttna däremot hade äktenskapet inte samma roll, eftersom de ej hade samma ekonomiska tillgångar som måste skyddas. De obesuttna hade ej lika mycket att riskera med ett oäkta barn som de besuttna. (17)

Ohlander för även en diskussion om kyrkans kontra samhällets syn på äktenskap. Kyrkan hade en strängare syn och ansåg att det var den kyrkliga vigseln som konstituerade äktenskapet, medan man i samhället i övrigt såg samlevnad och trolovning som äktenskapets startpunkt. Denna synskillnad avspeglade sig i 1734 års lag, där trolovningsbarn hade en förmånligare ställning. (18) De utomäktenskapliga barnen hade ej rätt att arva sin mor förrän 1905 och arvsrätt från sin far fick de först på 1980-talet. Enligt 1734 års lag hade de oäkta barnen endast rätt till en nödtorftig försörjning. (19)

Ohlander vänder sig mot Frykmans mörka skildring av det samhälle som den ogifta modern mötte. Frykman använder främst normativa källor. Han skildrar även kyrkans speciella syn, som enligt Ohlander inte överensstämde med det övriga samhällets syn.(20) Ohlander tycker det är mer fruktbart att undersöka den ogifta moderns faktiska villkor och möjligheter i samhället för att få en rättvisare bild av hur samhället behandlade den ogifta modern.(21)

Ohlander menar, liksom Frykman, att områden som dominerades av små jordbruk med huvuddelen självägande bönder hade låg utomäktenskaplig fruktsamhet. Detta påstående förklarar Ohlander med äktenskapets centrala roll för bönderna.(22)

De är även överens om att i områden med låg andel oäkta barn utövade samhället större social kontroll och mödrarna blev således mer utstötta där.(23) Som jag tidigare nämnt, är författarna inte överrens när det gäller i hur stor grad som de ogifta mödrarna var utstötta. Ohlander har kommit till den slutsatsen att det inte "...genomgående eller ens oftast innebar en social katastrof för den ogifta modern att få ett oäkta barn."(24)

1:3 HYPOTESER

I detta avsnitt presenteras de hypoteser som undersökningens resultat ska prövas mot.

1. Låg andel oäkta barn

Jag väntar mig att finna låg andel oäkta barn i Trehörna under perioden 1850 - 1870 (jämfört med riket) eftersom området ligger på gränsen mellan östergötland och Småland samt tillhör det Västsvenska området i demografiskt hänseende. (se bilaga 2)

2. De ogifta mödrarnas sociala tillhörighet

Flertalet av de ogifta mödrarna förväntar jag mig att finna bland den egendomslösa, tjänande klassen.

3. Samhällets attityder

I områden med låg andel oäkta barn var den sociala kontrollen strängare och den ogifta modern mer utstött. Detta borde vara förhållandet i Trehörna med tanke på hypotes 1.

1:4 KÄLLOR, METOD OCH AVGRÄNSNINGAR

I min uppsats har jag huvudsakligen använt mig av ministerialböcker, husförhörslängder och flyttningslängder för Trehörna samt andra berörda socknar. Nämnade källor brister till viss del ur kvalitetssynpunkt. Exempel på felaktigheter är att prästerna i dop och födelseböckerna antecknat fel födelsedatum, fel födelseplats samt fel namn på antingen barnet eller föräldrarna. Detta medför svårigheter att finna dem i husförhörslängderna. Efter noggranna genomletningar har jag funnit alla utom en ogift mor.

I husförhörslängderna stöter jag på fler svårigheter. Tyvärr har prästerna Behm och Siegbahn ej varit så noga med att ange var och när människor flyttade. Detta är ett problem eftersom de ogifta mödrarna ofta flyttade. Jag har på detta sätt tappat bort två ogifta mödrar. Jag följer dem dock till borttappningstillfället. Jag har dock försökt öka tillförlitligheten på undersökningen genom att göra jämförelser mellan husförhörslängder, flyttningslängder och ministerialböckerna.

Av största vikt för min undersökning är även var prästerna i Trehörna drog gränsen för att benämna ett barn oäkta. Detta utgör det första urvalet. Efter att studerat bl.a. Ohlander och Gaunt förväntade jag mig att finna en skillnad mellan trolovningsbarn och övriga oäkta barn.

Håkansson har i sin uppsats om oäkta barn och deras mödrar funnit att gränsen för att prästen skulle skriva oäkta gick vid första lysningssöndagen. (25) Någon sådan gräns kan jag ej finna i min undersökning. Vid ett tillfälle har "födt före vigsel" skrivits under oäkta i födelse och dopboken. (26) Ett barn antecknades sådeles som oäkta av prästerna Behm och Siegbahn när modern var ogift, även om ett bröllop inom snart stundade. Detta har fått utgöra ramen för min undersökning.

Jag begränsar mig till att studera mödrarna till de som benämns oäkta i födelseboken för Trehörna socken under perioden 1850 -1870. Perioden för min uppsats valde jag av flera anledningar.

En tidigare undersökning om ogifta mödrar och deras barn i Trehörna berörde perioden 1810 - 1829. Att undersöka mödrar till oäkta barn födda mellan 1850 - 1870 ansåg jag vara en tillräcklig tidsintervall för att företa ännu en undersökning om Trehörna. Eventuella skillnader kan ha uppstått. Att undersökningen sträckt sig till 1870 beror på att det gav mig ett hanterbart antal ogifta mödrar att arbeta med.

Ytterligare en begränsning är att jag uteslutit de mödrar som genom en tillfällig vistelse befanns sig i Trehörna vid tidpunkten för födseln av sitt oäkta barn. Dessa kvinnor återfinns ej heller i husförhörslängderna för Trehörna socken. Prästerna ansåg ej en tillfällig vistelse som ett tillräckligt skäl för att skriva in dem i husförhörslängderna.

De återstående ogifta mödrarna, totalt tjugotre stycken, har jag, där möjlighet funnits följt i tio år. Jag anser detta vara en tillräcklig period för att besvara mina frågeställningar. Den eventuella utstötningen av mödrarna bör kunna skönjas tydligast då.

På grund av tidsbrist har jag i uppföljningen valt att begränsa mig till det område som landsarkivet i Vadstena täcker. De som flyttade utanför området har jag följt till den tidpunkt, då de flyttar. Jag är medveten om att mina begränsningar kan medföra ett snett urval. Bonddöttrar och andra kvinnor ur högre sociala klasser, som skulle föda ett oäkta barn, kan ha valt att föda barnet på annan ort.

När jag skriver om samhället och dess syn på den ogifta modern lägger jag tyngdpunkten på den behandling den ogifta modern fick av människorna i socknen och avser alltså ej främst kyrkan eller den juridiska synen. De två sistnämnda kan dock självklart ha påverkat människornas syn på den ogifta modern.

Jag använder mig i uppsatsen av begreppet "utstött". Det kan ha olika innebörd och därför vill jag klargöra vad jag menar med utstött. Om den ogifta modern var utstött, anser jag att föräktenskapliga förbindelser torde vara ovanligt. Modern hade även varit tvungen att lämna sin tjänst och hade ej kunnat ha barnet hos sig. Om kvinnorna var utstötta skulle få gifta sig. De som gifte sig skulle gift sig vid en högre ålder än de övriga brudarna. De borde även gift ned sig. Den geografiska rörligheten skulle varit stor vid utstötning.

För att få en bättre överblick använder jag mig i uppsatsen av tre kategorier. Den första är besuttna och stånspersoner. Den andra kategorin är bättre obesuttna, som exempelvis soldater, torpare och hantverkare. Övriga obesuttna är den sista kategorin. I den ingår bl.a. drängar, backstugesittare och inhysingar.

Undersökningsmaterialet är såpass litet att man bör vara försiktig i användandet av relativa tal. I vissa fall anser jag det befogat då det kan vara svårt att få en överblick annars.

Jag har valt att ej använda identitetsuppteckningar eftersom de undersökta kvinnorna är relativt få. I bilaga nummer 1 finns en förteckning över varje ogift mor som ingår i min undersökning.

Jag kommer i min uppsats att använda termen "oäkta". Jag vill dock påpeka att jag ej menar något nedvärderande, utan använder mig endast av den benämning, som de faktist fick av prästerna vid tiden för min undersökning.

1:5 TREHÖRNA SOCKEN

Trehörna socken bildades på 1640 -talet efter en begäran av dåvarande ägaren av Trehörna säteri. Trehörna är en långsmal socken (en mil lång och fyra km. bred) och tillhör Lysings härad. Trehörna är beläget i östergötland på gränsen till Småland. En mindre del av Trehörna tillhörde under min undersökningsperiod Jönköpings län.(27) (se bilaga nr.3)

Folkmängden var under 1840-talet omkring 790 personer. Under 1850-talet var den relativt konstant för att därefter minska.(28) År 1870 var folkmängden 635.(29)

I boken, Beskrifning öfver Linköpings län, beskrivs Trehörna sålunda:

"Åkern är i allmänhet ringa, ängen vidsträckt men stenbunden och mager, betet tämligen gott, skogen tillräcklig, och däröfver åtminstone af löfskog."(30)

Förutsättningarna för de riktigt stora slättgårdarna saknades således. Ovanstående bild överensstämmer med en förteckning av gårdarnas storlek i boken. De flesta gårdarna ägdes av allmogen, även Trehörna säteri.(31)

Om man fortsätter resonemanget i Ohlanders anda är det "...just i områden som domineras av små jordbruk med självägande bönder som den utomäktenskapliga nativiteten är lägst."(32). Detta förklaras med att behovet av tjänstefolk inte var så stort. Plymoth har i sin uppsats bl.a. undersökt det positiva sambandet mellan den låga utomäktenskapliga fruktsamheten och den lilla graden av social stratifiering. Hon finner att de sociala skillnaderna i Trehörna ej var så stora som i slättbygderna.(33)

Plymoth har gjort en undersökning om in och utflyttning i Trehörna. Hon finner, att den officiella flyttningen var drygt % under perioden 1817 - 29. Majoriteten av dem som flyttade var övriga obesuttna. De flyttade främst till de närliggande socknarna.(34)

II ANDEL OÄKTA BARN

När man läser nedanstående tabeller vill jag återigen påpeka att prästerna i Sverige drog säkerligen gränsen för oäkta barn olika. Oäkta födelsekvot innebär att man uttrycker andelen oäkta barn i procent av totala antalet barn. (1)

Tabell 1 Totala antalet och oäkta födda barn i Trehörna 1850-70

År	Totala antalet födda barn	Oäkta födda	Oäkta födelsekvot (%)
1850	20	0	0
1851-55	126	4	3,2
1856-60	175	4	2,3
1861-65	197	5	2,5
1866-70	255	15	5,9
Totalt:	773	28	3,5

Källor: Födelse- och dopböcker 1850-70, Trehörna kyrkoarkiv, VaLA

Ovanstående tabell visar att det i genomsnitt föddes ett oäkta barn per år i Trehörna. (2) Under den sista fem årsperioden skedde en ökning. Det kan röra sig om en tillfällig topp, men detta har jag ingen möjlighet att undersöka.

Hur förhöll sig då siffrorna för andelen oäkta födda barn i Trehörna jämfört med riket? För att få jämförbara tidsintervaller, har jag för Trehörnas del valt att utesluta år 1850.

Tabell 2 Oäkta födelsekvot i Trehörna och riket 1851-70

År	riket	Trehörna
1851-60	9,22	2,66
1861-70	9,71	4,42

Källor: se tabell 1 samt
Statistisk årsbok 1914, tabell 34

Andelen oäkta barn ligger långt under genomsnittet för riket under min undersökningsperiod. I Trehörna var det, om man jämför med Sverige som helhet, ovanligt att föda oäkta barn. Enligt Ohlander och Frykman kan jag då vänta mig att finna de ogifta mödrarna i högre grad utstötta än om de i Trehörna hade varit vanligt med oäkta barn.

Jag har funnit siffror för den oäkta födelsekvoten i Trehörna, som ger perspektiv bakåt jämfört med 1850-70. 1811-15 var den oäkta födelsekvoten 5,3 % och 1841-45 var den 0,8 %. Om man jämför med siffror för Sverige som helhet, framgår det att Trehörna genomgående hade lägre andel oäkta barn än totalt i landet. (3) Tyvärr kan jag ej ge perspektiv framåt i min undersökning. Jag drar, trots det slutsatsen att det ej var specifikt för 1850-70 med låg andel oäkta barn jämfört med riket.

III SOCIAL TILLHÖRIGHET

3:1 DEN OGIFTA MODERNES SOCIALA URSPRUNG - FADERNS TITEL

Det är intressant att studera den ogifta moderns sociala tillhörighet utifrån faderns titel och yrke bl.a. för att försöka klargöra om kvinnorna hamnade bland de egendomslösa eller om de redan befann sig där.

Jag har låtit födelse- och dopböckernas anteckningar om faderns yrke vid den ogifta moderns födelse bestämma faderns sociala tillhörighet. Jag är medveten om att det kan ge en missvisande bild. Från början hade jag tänkt att undersöka de ogifta mödrarnas faders sociala tillhörighet, när de flyttade hemifrån. Det torde ha varit intressantare eftersom fädernas titlar kan ha ändrats sedan dotterns födelse. Tyvärr skulle det ha tagit för mycket tid i anspråk och istället för att ge upp frågeställningen, valde jag ovanstående metod.

I ett fåtal fall har jag stött på fadern under undersökningens gång.(1) Det har i de flesta fall ej skett några större förändringar. I ett fall har en hemmansägare blivit inhysing istället.(2) Det är den största sociala förändring, som jag stött på bland fäderna. Av de få personerna kan man ej dra några slutsatser.

Endast en ogift mors far kan jag ej finna. En annan ogift mor, Maria Katarina Andersdotter, var själv född som oäkta. I födelseboken uppges hennes far vara "försvarslösa dräng Anders Jönsson" och denne räknas således med.(3) Jag har i tabellen använt mig av tidigare nämnda kategorier.

Tabell 3 *De ogifta mödrarnas sociala tillhörighet utifrån fädernas titlar*

Kategori	1	2	3
	Frälseägare 1	Soldat 2	Dräng 7
	Bonde 4	Hantverkare 1	Backstugehj. 1
		Torpare 4	Inhysing 2
Summa:	5	7	10

Källor: Födelse- och dopböcker 1821-45, Trehörna kyrkoarkiv samt andra berörda socknar, VaLA (se käll- och litteraturförteckningen)

Som jag tidigare nämnde bör man vara försiktig med slutsatserna, eftersom fädernas sociala ställning kan ha förändrats.

Det framgår av tabellen att fäderna gick att finna under alla tre kategorier, men med en övervikt för kategorin övriga obesuttna. Under den kategorin var huvuddelen drängar. Vissa av de ogifta mödrarna föddes dock till relativt "välbärgade hem".

3:2 DEN OGIFTA MODERNS TITEL

Nästa fråga är vilken social tillhörighet den ogifta modern själv hade vid det oäkta barnets födelse. Några av mödrarna födde fler oäkta barn i Trehörna under min undersökningsperiod. Jag räknar endast med titeln vid födsel av det första oäkta barnet. Deras titel har inte i något fall förändrats mellan de olika barnens födelse.

Tabell 4 *Ogifta mödrars titlar vid födsel av det första oäkta barnet i Trehörna 1850-70*

Titel	Antal
Nämndemoderns dotter	1
Bondedotter	1
Piga	21
Summa:	23

Källor: Födelse- och dopböcker 1850-70, Trehörna kyrkoarkiv, VaLA

Som framgår av tabellen finner man en överväldigande majoritet av de ogifta mödrarna bland pigorna. Vad dölde sig då bakom titeln piga? Kan det vara bonddöttrar som gav sig ut på socknen för att tjäna som pigor? Det verkar inte så i Trehörna. En av mödrarna har, som det framgår av tabellen, fått titeln "bondedotter".(4) När jag studerade födelse- och dopböckerna samt husförhörslängderna stötte jag vid ett flertal tillfällen på titeln bondedotter bland de övriga invånarna i Trehörna. Troligtvis skulle prästerna Behm och Siegbahn skrivit bonddotter om så var fallet.

I tre fall står det "piga från sn" och i ett fall "piga utan försvar". Dessa pigor återfann jag under försvarslösa i husförhörslängderna. De tillhörde samhällets absoluta bottenskikt.(5)

Om man jämför de ogifta mödrarnas titel vid första födseln med deras fäders titlar, finner man en tydligare avgränsning av de ogifta mödrarna till kategorin övriga obesuttna. Det bör påpekas att när de ogifta mödrarna födde sitt oäkta barn kan deras fäder fått en annan titel. Det behöver ej ha skett en så stor social förändring för de ogifta mödrarna vid det oäkta barnets födelse, men möjligheten finns. Flertalet av de ogifta mödrarna stannade dock inom den sociala kategori som de föddes till.

När jag följt de ogifta mödrarna i husförhörslängderna fann jag dem fortfarande som pigor. För de mödrar som ej gifte sig skedde ingen förändring.

IV MÖDRARNA TILL DE OÄKTA BARNEN

I detta kapitel skall jag bl.a. försökta utröna om de ogifta mödrarna var utstötta eller ej. Jag fann i kapitel 2 låg andel oäkta barn i Trehörna. Enligt min hypotes borde de ogifta mödrarna därför vara mer utstötta.

4:1 FÖRÄKTENSKAPLIGA FÖRBINDELSER

För att få en uppfattning om hur vanligt det var med föräktenskapliga förbindelser, har jag antecknat samtliga vigseldatum i Trehörna under perioden 1850-70. Dessa har jag sedan jämfört med de som föddes 1850-71, för att se om de gifta fick barn inom sju månader efter äktenskapet.

Jag är medveten om att urvalet kan vara en aning snett. Eftersom jag endast har tagit med de som gift sig och därefter bott kvar i Trehörna och fött ett barn. Jag missar bl.a. de som flyttade.

Jag har valt att dra gränsen för barn födda senast sju månader efter vigseln. Det har jag gjort för att vara säker på att det är fråga om föräktenskapliga förbindelser och ej för tidigt födda barn. Jag har dock i tabellen med barn som är födda åtta och nio månader efter vigseln eftersom möjligheten att det rör sig om föräktenskapliga förbindelser finns.

Tabell 5 Tidsperiod mellan vigsel och födsel i Trehörna 1850-71

tids- år period	0-3 mån.	4-7mån.	8-9 mån.
1850-60	12	8	7
1861-70	11	9	6
Summa:	23	17	13
Procent:	15	11	8

Källor: Födelse och dopböcker 1850-71, Vigselböcker 1850-70, Trehörna kyrkoarkiv, VaLA

Av de 154 par som gifte sig i Trehörna 1850-70 hade 26 % bevisligen haft föräktenskapliga förbindelser.(1) Dessa barn skulle ha varit oäkta om modern ej valt att gifta sig. De ogifta mödrarna var alltså långt ifrån ensamma med sina föräktenskapliga förbindelser i den undersökta socknen.

Det kan vara intressant att se vilka kategorier, som hade föräktenskapliga förbindelser. I nedanstående tabell har jag använt mig av mannens titel, eftersom deras titlar var tydligare och mer varierande. Hustrun stod ofta som piga eller bonddotter. Jag har i tabellen endast med de män som blev fäder till ett barn 0 till 7 månader efter vigseln.

Tabell 6 Föräktenskapliga förbindelser i Trehörna 1850-70. Männens titlar.

Kategori	1	2	3
Hemmansägare	1	Soldat	25
Bondeson	1	Hantverkare	3
Studerande	1	Torpare	5
Summa:	3	9	28
Procent:	7,5	22,5	70

Källor: Vigselböcker 1850-70, Trehörna kyrkoarkiv, VaLA

Majoriteten av dem som blev fäder till ett barn 0 till 7 månader efter vigseln tillhörde övriga obesuttna, men även de övriga kategorierna var representerade. Man bör, innan man drar alltför djärva slutsatser, tänka på Trehörnas sociala stratifiering. Bönder och ståndspersoner utgjorde ej lika många som de obesuttna. (2) Trots detta kan man spekulera kring om inte bönderna i större utsträckning väntade med sexuella förbindelser tills de var gifta än de obesuttna. Detta kan ha flera orsaker såsom färre tillfällen att träffas, större social kontroll på grund av äktenskapets ekonomiska betydelse o.s.v.

Man kan dra den slutsatsen att de ogifta mödrarna ej var ensamma bland de övriga obesuttna med sexuella förbindelser utan att ha varit gifta. Av olika orsaker gifte sig inte en del innan de födde sina barn. Som framgår senare i uppsatsen, gifte sig flertalet av dem lite längre fram.

Det faktum att föräktenskapliga förbindelser var ganska vanligt förekommande, anser jag kan medföra en tolerantare inställning till de ogifta mödrarna. I varje fall bland de obesuttna, där det var vanligt med föräktenskapliga förbindelser.

4:2 FÖRSTA ÅRET

Under den här rubriken skall jag klargöra hur de drabbade kvinnorna behandlades under det första året efter det oäkta barnets födelse. Jag antar, att man under detta år tydligare kan se om någon utstötning förekom. Jag kommer även undersöka de mödrar vars oäkta barn dog under det första året.

Flyttningar och försörjningsmöjligheter

Totalt rör det sig i den här delen av uppsatsen om 27 undersökningstillfällen, eftersom samma mor förekommer flera gånger.(3) Vid nio tillfällen, av de ovannämnda 27, flyttade den ogifta modern under det första året. Två av de nio flyttningarna berodde på att kvinnorna skulle gifta sig. Den anledningen anser jag knappast kan vara ett tecken på utstötning.

De flesta av de ogifta mödrarna var pigor och enligt Plymoths undersökning var det bland pigorna vanligt att flytta.(4) Trots den stora geografiska rörligheten kan det i två fall av de nio flyttningarna vara fråga om utstötning. Pigorna Anna Maria Nero och Lovisa Nilsson flyttade från den gård, där de tjänade som pigor och hamnade istället bland försvarslösa.(5) Att hamna bland de försvarslösa innebar, som jag tidigare nämnt, att man saknade ett fast arbete. Men som det framgår under avsnittet "geografisk rörlighet", var det sällan en ogift mor befann sig bland de försvarslösa någon längre tid.

I två fall av de nio skedde en motsatt förändring. Från att mödrarna vid det oäkta barnets födelse hade befunnit sig bland de försvarslösa i husförhörslängderna, flyttade de och fick tjänst som piga vid en gård.(6) I de flesta fall (18 fall av 27) stannade dock pigorna kvar på gården där de tjänade efter de fött sitt oäkta barn.

Samtliga barn som ingår i undersökningen följde vid flyttningarna med sin mor under det första året. Förmågan att försörja de oäkta barnen varierade från fall till fall. För de två kvinnor som hamnade bland de försvarslösa var det säkert svårare. De skulle försörja sitt barn på tillfällighetsarbeten.

När man studerar vart de undersökta mödrarna flyttade det första året, finner jag bara ett fall där den ogifta modern flyttade utanför socknen.(7) Om de ogifta mödrarna vore utstötta torde de i större utsträckning ha flyttat från socknen eller försökt lämna bort barnet.

Det finns inget som tyder på att de ogifta mödrarna i någon stor utsträckning flyttade p.g.a. de fött ett oäkta barn och därför behandlades dåligt av det omgivande samhället.

Mödrarna vars barn dog under det första levnadsåret

Innan jag börjar redogöra för spädbarnsdödligheten vill jag påpeka bristerna i jämförelsematerialet. Den statistik jag funnit är tyvärr inte fullständig. I Statistisk årsbok för 1914 saknas siffrorna för spädbarnsdödlighet bland oäkta barn under perioden 1861-70.(8) Sockenstatistiken angående den totala spädbarnsdödligheten i Trehörna sträcker sig endast till 1858.(9) Jag har trots detta jämfört med tillgänglig statistik.

Tabell 7 *Spädbarnsdödlighet i Sverige och Trehörna 1850-71*

	Sverige	Trehörna
Samtliga	13,7 % (1851-60)	10,6 % (1850-58)
Oäkta	23,2 % (1851-60)	32,1 % (1850-71)

Källor: Statistisk årsbok 1914 tab. 36
 Sockenstatistik för Trehörna, spädbarnsdödlighet
 1850-58
 Husförhörslängder 1850-71, Död- och begravningsböcker
 1850-71, Trehörna kyrkoarkiv, VaLA

Av de 28 oäkta barnen som föddes i Trehörna 1850-70 dog 32,1 % (nio stycken) under det första året.(10) Utöver de nio barnen uppges tre barn vara dödfödda.(11) Det är en försvånersvärt hög siffra även för Trehörna om man jämför med tiden 1810-29. Då dog 10,6 % av de oäkta barnen under det första året. (12)

Det är svårt att med tillgängliga fakta ange orsaken till den höga siffran. Man kan dock spekulera. De ogifta mödrarna, som i de flesta fall var pigor, hamnade säkert i en svår situation. De skulle nu klara både sin och sitt barns försörjning på en piglön. Samtidigt som de måste arbeta, krävde barnet omvårdnad. Det är inte heller säkert att de hann amma barnen utan tog till dihornet. Bristande skötsel och avsaknad av amning var under 1800-talet de viktigaste orsakerna till den höga spädbarnsdödligheten.(13)

Den höga spädbarnsdödligheten gör det intressant att undersöka de tio mödrar vars oäkta barn dog under första året.

De mödrar vars barn dog i spädbarnsdödlighet eller var dödfödda gifte sig i lika hög grad som de övriga (7 av 10). Den geografiska rörligheten var också densamma som för de övriga mödrarna.

Tre av de tio mödrarna skiljde sig emellertid i flera hänseenden från de övriga. Dessa tre som det gick dåligt för kännetecknades av flera likheter. De har samtliga kortare eller längre tid befunnit sig bland de försvarslösa. Alla tre har fött mer än ett oäkta barn. Två av dem gifte sig, men de "gifte ned sig." De tre kvinnorna hade säkert sämre möjligheter att ta hand om och försörja sina oäkta barn. Det är i dessa fall inte underligt att de oäkta barnen dog tidigt.

4:3 ÄKTENSKAP

Vigselålder

Jag har jämfört vigselåldern för de brudar som gifte sig 1850-70 med de av mina mödrar som kom att gifta sig. Detta för att se om mödrarna till oäkta barn visade något avvikande mönster vad det gäller vigselålder.

Jag har när jag räknat ut medelvärdet för brudarnas vigselålder begränsat mig till att endast räkna med förstagångsbrudarna. Om jag tagit med de som gifte sig för andra eller tredje gången skulle de ha dragit upp medelvärdet på ett missvisande sätt.(14) I de flesta fall står vigselåldern i vigselböckerna, i annat fall har jag jämfört vigseldatumet med deras födelsedatum.

Medelvigselåldern för samtliga förstagångsbrudar var 26 år. I denna siffra ingår inte de av mina mödrar som kom att gifta sig. För mödrarna till de oäkta barnen var medelvigselåldern 30 år. Det skiljer sålunda i medeltal fyra år mellan grupperna. Skillnaden är om man undersöker medianen för vigselålder ännu mindre. Den är 26 år för samtliga förstagångsbrudar som ej fött ett oäkta barn och 28 år för mödrar som fött ett oäkta barn.

Man bör vara en aning försiktig när man drar slutsatser, eftersom de mödrar till oäkta barn som gifte sig för första gången endast var 15 stycken. Man kan däremot uttrycka sig säkrare då det gäller samtliga förstagångsbrudar, som var 129 till antalet.

En skillnad på fyra respektive två år är inte så stor att man kan dra slutsatser om ett avvikande mönster för mödrarna till de oäkta barnen. De två undersökta gruppernas vigselmönster skiljde inte särskilt mycket.

Männen som kvinnorna gifte sig med

Av de 23 undersökta mödrarna blev 16 stycken gifta under den period som jag följde dem (ca.70%).(15) Det tycker jag är en ganska hög siffra och borde tyda på att mödrarna till de oäkta barnen accepterades av samhället, men innan jag drar för stora slutsatser måste man se vad som döljer sig bakom siffrorna.

Av de 16 kvinnorna gifte sig alla innan barnet fyllt sju år. I samtliga fall följde barnen med när mödrarna gifte sig. De sågs tydligen inte som något oövervinnligt hinder. Gaunt menar att om de oäkta barnen hade kommit upp i tio till tolv års-åldern vid giftermålet, kunde de ha setts som ett arbets-tillskott.(16) Männerna gifte sig trots att barnen inte uppnått den arbetsföra åldern med mödrarna.

Vilka var då männen som kvinnorna gifte sig med? För flertalet av männen var det första giftet endast tre stycken hade varit gifta tidigare. Medelvärdet för männens vigselålder var 28 år. Det kan jämföras med brudarnas vigselålder som i medeltal var 30 år.

Den synbara likheten i ålder döljer i två fall stora skillnader. En man var vid giftet 27 år och hans brud var 44 år.(17) Det andra exemplet är när mannen var 44 år och bruden 24 år.(18) Jag drar den slutsatsen, att de inte behövde gifta sig med några skröpliga änklingar. De gifte sig i de flesta fall med män ur deras egen ålder.

Vid tidpunkten för giftermålet befann sig alla männen förutom fyra i Trehörna. De övriga gifte sig i närliggande socknar (Åby sn, V. Tollstad sn, samt Rinna sn). Om mödrarna vore utstötta av människorna i Trehörna borde de i större utsträckning valt att gifta sig i någon annan socken än Trehörna.

Hade mödrarna någon möjlighet att gifta upp sig? För att besvara den frågan måste man undersöka ännu en faktor - titlarna. Jag använder mig av samma indelning i kategorier som förut.

Tabell 8 *Männens titlar vid giftermålet med ensamstående mödrar i Trehörna 1855-73*

Kategori	1	2	3
Bonde	2	Arrendator Torpare Smed	Dräng Backstuges. Inhysing
		2 1 1	8 1 1
Summa:	2	4	10

Källor: Vigselböcker 1855-73, Trehörna kyrkoarkiv samt berörda socknar, VaLA (se käll- och litteraturförteckning)

Som jag tidigare nämnt, tillhörde samtliga ogifta mödrar utom två klassen pigor. Flera av de ogifta mödrarna klättrade genom giftermålet upp ett pinnhål. För pigan Lovisa Kristina Karlsdotter gick det riktigt bra. Hon gifte sig med en bonde.(19)

Den andra bonden som återfinns i kategori 1, gifte sig med bonddottern Kristina Jonsdotter. Hon kunde trots ett oäkta barn gifta sig inom sin kategori.(20) Jag antar, att flera av de övriga mödrarna fick det bättre när de gifte sig, särskilt de som gifte sig med bättre obesuttna. Men även de som gifte sig med drängar kan ha fått det bättre. Försörjningsbördan delades ju vid giftermål.

Två av brudarna fick det troligtvis sämre vid giftermålet. Den ena var pigan Anna Maria Nero. Hon stod efter ett par år som gift med en backstugesittare åter ensam med två oäkta barn. Hennes man hade åkt till Amerika.(21)

Pigan Hedde Gustafsdotter gifte sig med en inhysing som var änklings. I husförhörslängden fann jag honom dömd för slagsmål i Lysings härad. Strax efter domen flyttade Hedde med sin oäkta son till Amerika och överger mannen.(22) För Hedde och hennes son var kanske resan till Amerika ett bra alternativ. Giftermålspartnern var dock inte det.

Gifte Anna Maria och Hedde sig med dessa män för att de fött ett oäkta barn och deras urval av män därmed var begränsat? Det kan ha varit fallet för de två pigorna. Men för de övriga brudarna kan jag ej se att deras urval av potentiella giftermålskandidater ytterligare begränsades av att de fött ett oäkta barn. Det faktum att så många av de ogifta mödrarna gifte upp sig talar emot det.

4:4 MÖDRAR TILL OÄKTA BARN SOM FÖRBLIR OGIFTA

Sju av de undersökta mödrarna förblev under min undersökningsperiod ogifta.(23) En av dem var Gustafva Nilsson, som nämns i det inledande avsnittet. Hon flyttade efter ett par år till Stockholm och försvinner således ur min undersökning. Genom andra källor vet jag, att Gustafva flyttade tillbaka och köpte Trehörna säteri samt gifte sig med fadern till sitt oäkta barn. Fadern var, som det redan framgått av det inledande avsnittet, prästen Carl Olof Behm. Detta är ett exceptionellt fall och Gustafvas giftermål ligger egentligen utanför min undersökning.(24)

De övriga mödrarna som förblir ogifta, skiljde sig märkbart i två fall från de gifta. Pigan Maria Katarina Andersdotter och pigan Klara Kristina Pettersdotter levde under större delen av tio årsperioden bland de försvarslösa i Trehörna.

Klara Kristina hamnade i slutet av tioårsperioden på fattighuset. Maria Katarina var den enda av de mödrar som förblev ogift som födde fler oäkta barn.(25) De två kvinnorna tillhörde samhällets lägsta skikt. Att de fött ett respektive två oäkta barn inverkade säkert. Även om jag inte tror, att det var den viktigaste orsaken till att de hamnade där. Det hade här varit intressant att undersöka de två kvinnornas situation innan de födde sitt oäkta barn för att se om de redan då befann sig bland de försvarslösa. Jag hade då kunnat uttrycka mig säkrare.

4:5 GEOGRAFISK RÖRLIGHET

För att få en bild av den geografiska rörligheten har jag undersökt hur ofta de ogifta mödrarna flyttade. I medeltal flyttade de 2 gånger under den tio årsperiod som jag följde dem.(26) Siffran ger bara en fingervisning om hur ofta de flyttade och bör läsas med försiktighet. Antalet flyttningar varierade från fall till fall.

Bland pigorna var det vanligt att flytta.(27) Det är därför svårt att avgöra om kvinnorna flyttade p.g.a. de var utstötta, eller om de flyttade ofta p.g.a. de tillhörde den egendomslösa, tjänande klassen.

Vart flyttade kvinnorna? I de flesta fall rörde det sig om flyttningar inom Trehörna socken. (37 flyttningar av 51) Pigorna flyttade även utanför den undersökta socknen. Närmare bestämt vid fjorton tillfällen. I tre fall var resmålet Amerika. De flesta av flyttningarna utanför Trehörna skedde till de närliggande socknarna. Det enda undantaget var Gustafva Nilsson, som begav sig till Stockholm.(28) De ogifta mödrarna borde, om de hade varit utstötta i större grad flyttat utanför socknen.

Kortare eller längre tid befann sig sex av de 23 mödrarna bland försvarslösa i husförhörslängderna. Jag antar, att de då levde under ganska knappa förhållanden och fick försörja sig på tillfällighetsarbeten. I de flesta fall rörde det sig dock om kortare perioder.

De oäkta barnen följde med vid i stort sett alla flyttningar. De enda undantagen var två fall. Det första inträffade när Gustafva Nilsson flyttade till Stockholm och lämnade sin oäkta dotter till sin halvsyster på Trehörna säteri.(29) Det andra fallet var när pigan Eva Lotta Fröjd lät sin oäkta son stanna hos sin far när hon emigrerade till Amerika. Efter fem år flyttade dock sonen och Eva Lottas far också till Amerika.(30)

I vilken utsträckning följde termen "oäkta" med vid flyttningarna? Svaret på den frågan är att termen "oäkta" följde med vid samtliga flyttningstillfällen. Prästerna var synnerligen nitiska när det gällde att anteckna "oäkta" i husförhörslängderna. Det är kanske inte så konstigt eftersom prästerna delvis uttryckte kyrkans syn. Enligt Frykman var det kyrkan som hårdast fördömde de drabbade kvinnorna.(31) Ett belysande exempel var att Carolina Charlotta Persdotter's oäkta son fortfarande benämndes oäkta i Västra Tollstads husförhörslängd, trots att de flyttat fyra gånger inom Trehörna socken och tre gånger utanför socknen.(32)

V SAMMANFATTNING OCH HYPOTESPRÖVNING

Under perioden 1850-70 födde 23 ogifta mödrar oäkta barn i Trehörna. Den oäkta födelsekvoten var i genomsnitt 3,5 %. Jämförbar siffra för riket var 9,5 %. Att jag fann låg andel oäkta barn var inget speciellt för min undersökningsperiod. Trehörna kännetecknades i vart fall bakåt i tiden av låg andel utomäktenskapliga barn. Min hypotes var att den undersökta socknen, som tillhör det Västsvenska bältet, skulle ha låg andel oäkta barn. Den hypotesen kan verifieras i min undersökning.

Vid de ogifta mödrarnas födelse tillhörde deras fäder i de flesta fall de obesuttna. Det var dock inte bland fäderna en så klar dominans för gruppen övriga obesuttna, som jag fann hos de ogifta mödrarna senare. När den ogifta modern födde sitt oäkta barn återfanns 21 av 23 bland pigorna. Fädernas sociala tillhörighet kan ha ändrats sedan den ogifta moderns födelse och behöver ej säga så mycket. Jag kan därför ej dra slutsatsen att de ogifta mödrarnas sociala tillhörighet försämrades, när de födde sitt utomäktenskapliga barn.

Den form av avancemang som jag kan se bland de undersökta mödrarna skedde vid giftermål. De flesta gifte sig dock inom gruppen övriga obesuttna. De sju mödrarna som inte gifte sig förblev pigor. Hypotesen att flertalet av de ogifta mödrarna skulle tillhöra den egendomslösa, tjänande klassen stämmer således.

Trehörna kännetecknades av låg andel utomäktenskapliga barn. Enligt min hypotes borde därför de ogifta mödrarna i hög grad varit utstötta. För de ogifta mödrarna som helhet pekar de frågeställningar som jag besvarat ej i den riktningen.

26 % av de som gifte sig i Trehörna under perioden 1850-70 hade haft föräktenskapliga förbindelser. De flesta av dem tillhörde gruppen övriga obesuttna. Det var således ej ovanligt att brudarna var gravida när de gifte sig. Detta kan ha medfört en tolerantare inställning till de ogifta mödrarna, i vart fall bland de övriga obesuttna.

När man studerar det första året efter det oäkta barnets födelse finner jag ej något belägg för att de ogifta mödrarna skulle vara socialt isolerade. I 18 fall av 27 stannade pigorna kvar på den gård, där de tjänade. I endast två fall finns möjligheten att de skulle flyttat p.g.a. utstötning.

Förvånande är den höga spädbarnsdödligheten (32,1 %) bland de oäkta barnen. Ställningen som ogift mor medförde antagligen bristande tid för omvårdnad, hygien och amning. Den höga spädbarnsdödligheten behövde ej vara ett tecken på utstötning. Den var snarare ett tecken på fattigdom. Det finns fyra mödrar som hela tiden utgör undantagen i min undersökning. Tre av dem återfanns även som mödrar till barn som dog under det första året.

Jag kan genom att studera vigselåldern ej finna något direkt avvikande mönster för de mödrar till oäkta barn som gifte sig. Medelvigselåldern för alla förstagångsbrudar var 26 år. För mödrarna till de oäkta barnen var medelvigselåldern 30 år. Detta ger knappast någon indikation på utstötning.

70 % av de 23 mödrarna gifte sig. Det måste anses vara en hög siffra. Jag kan för flertalet inte finna att deras urval av potentiella giftermålskandidater begränsades av att de fött ett oäkta barn. I flera fall gifte mödrarna upp sig. I samtliga fall följde de oäkta barnen med vid giftermålet. Barnen sågs, trots att de var under sju år, ej som något hinder för äktenskap.

Bland de mödrar som förblir ogifta finner jag återigen två av "undantagsfallen". I övrigt skiljde sig de som gifte sig ej märkbart från de som förblev ogifta mödrar.

Den geografiska rörligheten var bland de ogifta mödrarna stor. Det är ej förvånande eftersom det bland pigor var vanligt att flytta ofta. I 37 fall av 51 flyttade de inom Trehörna socken. I den mån de flyttade utanför skedde det oftast till de närliggande socknarna. Om den ogifta modern var i hög grad utstött torde hon i större grad ha flyttat längre bort från den undersökta socknen.

Barnen följde med vid alla utom två flyttningar. Vid samtliga flyttningar följde termerna oäkta med. Det visade endast på kyrkans fördömande av den ogifta modern - ej samhället i övrigt.

Jag har i ovanstående redogörelse syftat på de ogifta mödrarna som helhet. Vissa undantag finns. Jag tror att hur de undersökta mödrarna behandlades av samhället berodde till stor del på vilken position de hade före de oäkta barnens födelse.

Befann de sig bland samhällets lägsta skikt redan då förbättrades inte deras situation av att de fött ett oäkta barn. Men jag tror inte att det var den viktigaste orsaken till att de befann sig bland samhällets undergrupp. För att uttrycka mig säkrare borde jag ha undersökt mödrarnas situation före det oäkta barnets födelse.

Jag anser, trots ovanstående undantag, att sambandet mellan låg andel utomäktenskapliga barn och hög grad av utstötthet ej förekom i Trehörna under den undersökta tidsperioden. Hypotes tre kan således inte verifieras.

Min slutsats är att Frykman ger en alltför mörk bild av samhällets behandling av den ogifta modern. Det beror på att Frykman till stor del baserar sin framställning på traditionsuppteckningar, lagar och andra normativa källor. Ohlander ger en mer nyanserad bild. Hon tonar ner graden av utstötning även i områden med låg andel utomäktenskapliga barn. Hennes iakttagelser stämmer bättre överens med den ogifta moderns situation i Trehörna.

VI NOTER

Kapitel 1

1. Mats Andersson, *Kärlekens irrbloss*, (Klockrike, 1988) s.122
2. *ibid.* s.124f
3. Birgitta Plymoth, *Går det an?* (Linköping, 1992), stencil
4. Sigrid Håkansson, 67 "oäkta" barn och deras mödrar, (Stockholm, 1988), stencil
5. David Gaunt, *Familjeliv i Norden*, (Malmö, 1983)
6. Jonas Frykman, *Horan i bondesamhället*, (Lund, 1977) s.9
7. *ibid.* s.13 och av samme författare, *Sexual intercourse and social norms*, (Uppsala, 1979) s.14
8. Johan Söderberg, *Arbetsdelning, våld och självmord*, (Stockholm, 1990) s.12
9. Frykman, *Horan i bondesamhället*, s.34
10. *ibid.* s.12
11. *ibid.* s.134f
12. *ibid.* s.157f
13. *ibid.* s.159ff
14. *ibid.* s.171
15. Ann-Sofie Kälvemarm, "Hotet mot familjen", *Historisk Tidskrift* 1978:1 s.97
16. *ibid.* s.94
17. *ibid.* s.98f
18. Kälvemarm, "Att vänta barn när man gifter sig" *Historisk Tidskrift* 1977:2 s.182f
19. Ann-Sofie Ohlander, "Farliga kvinnor och barn" i boken *Kvinnohistoria* (Stockholm 1992) s.72
20. Kälvemarm, *Historisk Tidskrift* 1978:1 s.88
21. Kälvemarm, *Historisk Tidskrift* 1977:2 s.182f
22. Kälvemarm, *Historisk Tidskrift* 1978:1 s.98f
23. Britt Sandström & Marja Taussi Sjöberg, "Ensamma med skammen" i boken *Den utsatta familjen*, red. Hans Norman (Stockholm, 1983) s.173
24. Kälvemarm, *Historisk Tidskrift* 1978:1 s.93
25. Håkansson, 67 "oäkta" barn och deras mödrar (Stockholm, 1988) s.7, stencil
26. Trehörna kyrkoarkiv, *Födelse och dopbok 1860-97*, VaLA
27. Wilh. Tham, *Beskrifning öfver Linköpings län del 2* (Stockholm, 1855) s.639
28. Sockenstatistik för Trehörna, *Totalbefolkning 1850-55*
29. Anton Ridderstad, *östergötlands beskrivning, del 2* (Stockholm, 1918) s.730
30. Tham, *Beskrifning öfver Linköpings län* s.640
31. *ibid.* s.240f
32. Kälvemarm, *Historisk Tidskrift* 1978:1 s.99
33. Plymoth, *Går det an?* (Linköping, 1992) s.14, stencil
34. *ibid.* s.13f

Kapitel 2

1. Håkansson, 67 "oäkta" barn och deras mödrar, s.26
  2. Om inte annat anges, har jag baserat följande framställning på födelse och dopböcker för Trehörna socken 1850-70, VaLA
  3. Plymoth, Går det an? s.15
- Statistisk årsbok för Sverige 1914 (Stockholm, 1914) tab.34

Kapitel 3

1. Om inte annat anges, har jag baserat följande framställning på födelse och dopböcker 1821-70 samt husförhörslängder 1850-80 för Trehörna och andra berörda socknar, VaLA (se käll- och litteraturförteckningen)
2. Trehörna kyrkoarkiv, husförhörslängd 1866-70, VaLA
3. Adelöfs kyrkoarkiv, födelse och dopbok 1837, VaLA
Försvarslös var benämningen på den som inte hade fast anställning eller egen förmögenhet, så att han kunde försörja sig.
4. Trehörna kyrkoarkiv, födelse och dopbok 1860-97, VaLA
5. ibid. husförhörslängd 1850-60, 1861-65

Kapitel 4

1. Om inte annat anges, har jag baserat följande framställning på födelse och dopböcker 1850-71 samt vigselböcker 1850-70 för Trehörna, VaLA
2. Plymoth, Går det an? s.10ff
3. Om inte annat anges, har jag baserat följande framställning på flyttningslängder samt husförhörslängder 1850-80 för Trehörna och andra berörda socknar, VaLA (se käll- och litteraturförteckningen)
4. Plymoth, Går det an? s.12
5. Trehörna kyrkoarkiv, husförhörslängd 1850-60, 1866-70, VaLA
6. ibid. husförhörslängd 1861-65, 1866-70
7. ibid. flyttningslängd 1869
8. Statistisk årsbok för 1914, tab.36
9. Sockenstatistik för Trehörna, Spädbarnsdödlighet 1850-58
10. Om inte annat anges, har jag baserat följande framställning på husförhörslängder 1850-80, död- och begravningsböcker 1850-71 för Trehörna, VaLA
11. Om man räknar med de dödfödda, blir spädbarnsdödligheten 42,9 % i Trehörna 1850-71.
12. Plymoth, Går det an? s.28
13. Anders Brändström, "De kärlekslösa mödrarna", (Umeå, 1984) s.233

14. Om inte annat anges, har jag baserat följande framställning på vigselböcker och husförhörslängder 1850-80 för Trehörna samt berörda socknar, VaLA (se käll- och litteraturförteckningen)
15. Om inte annat anges, har jag baserat följande framställning på vigselböcker och husförhörslängder 1850-80 för Trehörna samt berörda socknar, VaLA (se käll- och litteraturförteckningen)
16. David Gaunt, *Familjeliv i Norden* (Malmö, 1983) s.82f
17. Trehörna kyrkoarkiv, husförhörslängd 1866-70, VaLA
18. ibid. husförhörslängd 1871-75
19. ibid. husförhörslängd 1871-75 och vigselbok 1860-97
20. ibid. husförhörslängd 1871-75
21. ibid. husförhörslängd 1866-70
22. ibid.
23. Om inte annat anges, har jag baserat följande framställning på husförhörslängder 1850-80 för Trehörna samt berörda socknar, VaLA (se käll- och litteraturförteckningen)
24. Kalle Bäck, *Trehörna säteri och Behmska Stiftelsen* (Klockrike, 1992) s.8
25. Trehörna kyrkoarkiv, husförhörslängd 1866-70, 1871-75 och 1876-80, VaLA
26. Om inte annat anges, har jag baserat följande framställning på husförhörslängder och flyttningslängder 1850-80 för Trehörna samt berörda socknar, VaLA (se käll- och litteraturförteckningen)
27. Plymoth, *Går det an?* s.13f
28. Trehörna kyrkoarkiv, husförhörslängd 1850-60, VaLA
29. Bäck, *Trehörna säteri och Behmska Stiftelsen* s.8
30. Trehörna kyrkoarkiv, husförhörslängd 1871-75, VaLA
31. Frykman, *Horan i bondesamhället* s.27
32. Västra Tollstad kyrkoarkiv, husförhörslängd 1870, samt Trehörna kyrkoarkiv, husförhörslängd 1861-65, 1866-70, VaLA

VII KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

OTRYCKTA KÄLLOR

Landsarkivet i Vadstena

Husförhörslängder 1850-80 för; Appuna sn, Heda sn, Hogstad sn, Linderås sn, Rinna sn, Svanshals sn, Säby sn, Västra Tollsatsd sn, Tuna sn, Trehörna sn, Stora Aby sn samt ödeshög sn

Flyttningslängder 1854-80 för; Appuna sn, Heda sn, Hogstad sn, Linderås sn, Rinna sn, Svanshals sn, Säby sn, Västra Tollstad sn, Tuna sn, Trehörna sn, Stora Aby sn samt ödeshög sn

Födelse och dopböcker 1821-76 för; Adelöf sn, Frinnaryd sn, Sankt Per sn, Rök sn, Säby sn, Trehörna sn, Stora Aby sn samt ödeshög sn

Vigselböcker 1855-73 för; Hogstad sn, Rinna sn, Västra Tollstad, Trehörna sn samt Stora Aby

Död och begravningsböcker 1853-70 för Trehörna sn

Sockenstatistik för Trehörna
Totalbefolkning 1850-55
Spädbarnsdödlighet 1850-58

TRYCKTA KÄLLOR

Statistisk årsbok för Sverige 1914, utgiven av kungliga statistiska centralbyrån (Stockholm, 1914)

LITTERATUR

- * Andersson, Mats, *Kärlekens irrbloss*, Klockrike, 1988.
- * Brändström, Anders, "De kärlekslösa mödrarna":
Spädbarnsdödligheten i Sverige under 1800-talet med särskild hänsyn till Nedertorneå, Umeå, 1984

- * Bäck, Kalle, *Trehörna säteri och Behmska stiftelsen Klockrike*, 1992
- * Frykman, Jonas, *Horan i bondesamhället Lund*, 1977
- * dens. *Sexual intercourse and social norms* Etnologiska instuionens småskriftserie nr.20 Uppsala, 1979
- * Gaunt, David, *Familjeliv i Norden Malmö*, 1983
- * Håkansson, Sigrid, 67 "oäkta" barn och deras mödrar D-uppsats Stockholm, 1988 (stencil)
- * Kälvemark, Ann-Sofie, "Att vänta barn när man gifter sig: Föräktenskapliga förbindelser och giftermålsmönster i 1800-talets Sverige" *Historisk Tidskrift* 1972:2
- * dens. "Hotet mot familjen: Den ogifta modern i Sverige i historiskt perspektiv" *Historisk Tidskrift* 1978:1
- * Ohlander, Ann-Sofie, "Farliga kvinnor och barn: Historien om det utomäktenskapliga" i boken *Kvinnohistoria* Stockholm, 1992
- * Plymoth, Birgitta, *Går det an?: om ogifta mödrar och oäkta barn i Trehörna socken 1810-29* B-uppsats Linköping, 1992 (stencil)
- * Ridderstad, Anton, *Östergötlands beskrivning: med dess städer samt landsbygdens socknar och alla egendomar del 2* Stockholm, 1918
- * Sandström, Britt och Sjöberg, Taussi, Marja, "Ensamma med skammen: Barnamöderskor i Västernorrlands län 1861-1890" i boken *Den utsatta familjen: Liv, arbete och samlevnad i olika nordiska miljöer under de senaste två hundra åren*, red. Norman Hans Stockholm, 1983
- * Söderberg, Johan, *Arbetsdelning, våld och självmord: Den regionala omfördelningen av det dödliga våldet i Sverige 1750-1870* Stockholm, 1990 (stencil)
- * Tham, Wilh., *Beskrifning öfver Linköpingslän del 2* Stockholm, 1855

BILAGA 1

De ogifta mödrarna

Källa: Trehörna kyrkoarkiv, Födelse och dopböcker 1850-70,
VaLA

Förkortningar: f = född

oäd = oäkta dotter

oäs = oäkta son

1. Gustafva Charlotta Nilsson oäd f. 1851
2. Anna Maria Nero oäd f. 1852, oäd f. 1854, oäs f. 1856
3. Eva Lotta Persdotter oäd f. 1854
4. Anna Carin Aronsson oäd f. 1856
5. Regina Fredrika Lindberg två oäd f. 1856 (gemeni)
6. Maja Stina Esraelsdotter oäs f. 62
7. Johanna Wilhelmina Andersdotter oäd f. 1862
8. Clara Sofia Gustafsson oäd f. 1863
9. Carolina Charlotta Persdotter oäs f. 1863
10. Eva Lotta Gustafsdotter oäd f. 1865
11. Maria Katarina Andersdotter oäs f. 1866, oäd f. 1868, oäs f. 1871
12. Augusta Andersdotter oäs f. 1866
13. Lovisa Nilsson oäd f. 1866
14. Augusta Amalia Andersdotter oäs f. 1866
15. Kristina Jonsdotter oäd f. 1866
16. Maria Charlotta Johansdotter oäd f. 1867
17. Hedde Gustafsdotter oäs f. 1867
18. Hedda Sofia Carlsdotter oäd f. 1867
19. Anna Stina Johansdotter oäs f. 1868
20. Christina Johansdotter oäs f. 1869
21. Eva Lotta Fröjd oäs f. 1870
22. Klara Kristina Pettersdotter oäd f. 1870
23. Lovisa Kristina Karlsdotter oäs f. 1870

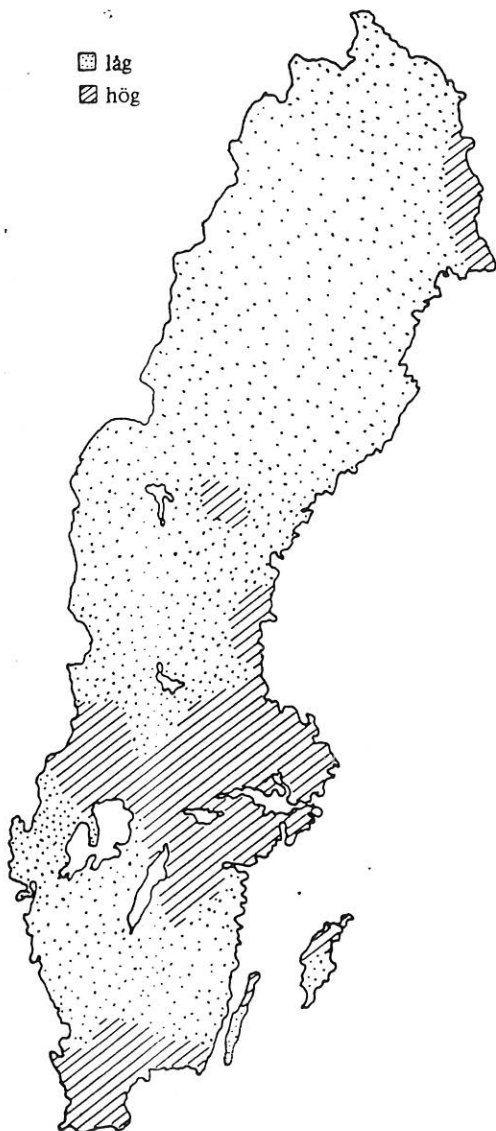
BILAGA 2

Den utomäktenskapliga fruktsamheten regionala förekomst.

Källa: Frykman Jonas, *Horan i bondesamhället* s.10f

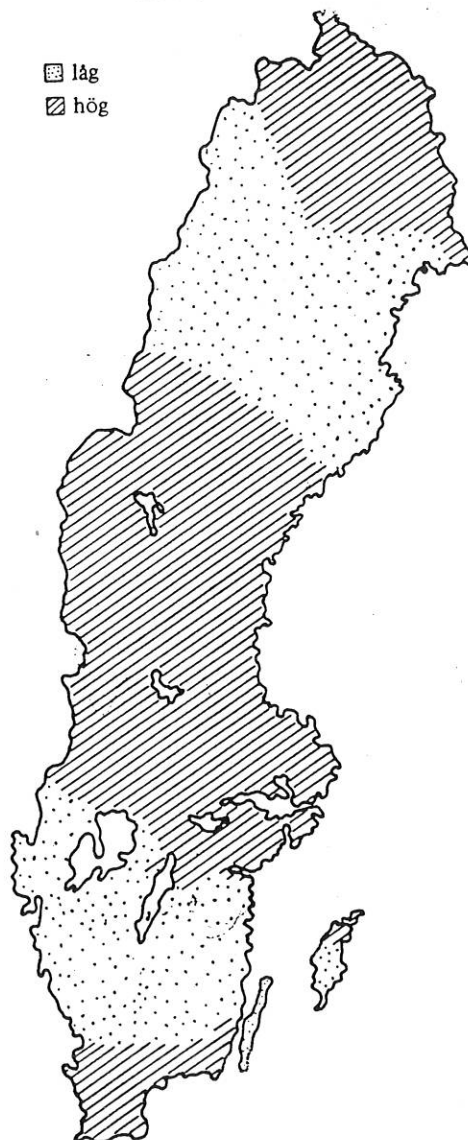
1831-35

▣ låg
▨ hög

1891-1900

▣ låg
▨ hög

BILAGA 3

Karta över Trehörna samt närliggande socknar

Källa: Vadstena Landsarkiv, finns till försäljning i receptionen

